

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 23 Aralık/December 2020 s. 188-207
DOI:http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut372
Mainz-Almanya/Germany

Araştırma Makalesi/ Research Article

Babürnâme’de Şiir ve Şair

Poetry and Poem in Baburnâme

Öz

Babür, 1483-1530 yılları arasında yaşamış, Timurlular hanedanına mensup olup şehzadelik ve sonraları kendi adıyla anılacak bir devletin padişahlığını yapmış önemli bir tarihî kişiliktir. Hatıralarını kaleme aldığı eseri Babürnâme veya Vekâyî ise böyle kurucu gücü olan bir devlet adamının kaleminden çıkması ve samimi bir dille yazılması sebebiyle hayli ilgi çekmiştir. Babürnâme belli bir dönemde belli bir coğrafyada hüküm sürmüş ve pek çok olayın merkezinde yer almış bir devlet adamı tarafından yazılması ve zengin bir içeriğe sahip olması bakımından pek çok disiplin için dikkat çekici bir eser; önemli bir kaynak olarak görülmüştür. Babürnâme’nin kıymeti haiz özelliklerinden biri de şiir ve şair üzerine pek çok örnek, metin ve değerlendirme içermesidir. Bu çalışmada Babürnâme’de geçen şiire ve şaire dair hususlar üzerinde durulmuştur. Babür’ü yazılı kültür içinde önemli kılan sebepler ve onun yetişmesinde etkili olan hususlara temas edilmiştir. Bir şair ve yazar olarak şiirin teknik ve sanatsal yönlerine dair değerlendirmeleri, şairlere bakış açısı ve onları tanıtmaya çalışılması ortaya konmaya çalışılmıştır. Babürnâme’de öne çıkan farklı hususlardan biri de Babür’ün hayat hikâyesinin şairliğinin tarihî seyrine paralel olarak aktarılmasıdır. Bir devlet adamı şiire nasıl başladığını, onu şiir yazmaya iten sebeplerin neler olduğunu ve hangi şairlerden etkilenip kimlerle şiir üzerinden iletişim kurduğunu anlatmıştır. Böylece bir şairin hayatına etki eden unsurların şiirini nasıl biçimlendirdiği, şairliğinin niteliğinin nasıl bir gelişim seyri takip ettiği anlaşılmaktadır. Çalışmada metin incelemesi, veri analizi, yöntemiyle Babür’ün şiire ve şairliğe dair ilgi, aktarım ve değerlendirmeleri Babürnâme merkezli olarak ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Babür, Babürnâme, hatırat, Timurlular

Abstract

Babur is an important historical personality who lived between 1483-1530 and belonged to the Timurid dynasty and became the sultan of a state that was used as a prince and later called by his own name. Baburnâme or Vekayi, whose work he wrote in his memoirs, attracted great attention because he came out of the pen of a statesman with such a founding power and was written in a sincere language. Baburnâme is a remarkable work for many disciplines in terms of being written by a statesman who ruled in a certain geography at a certain period and who was at the center of many events and having a rich content; It was seen as an important resource.

One of the valuable features of Baburnâme is that it contains many examples, text and evaluation on poetry and poet. In this study, mentioned in Baburnâme; issues of poetry and poet are emphasized. The reasons that made Babur important in written culture

Murat ÖZTÜRK*

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Sorumlu Yazar/ Corresponding Author

* Doç. Dr.
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Van-Türkiye.
Elmek: muratozturk8@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8830-9587

Makale Geçmişi/ Article History

Geliş Tarihi: 08.10.2020
Kabul Tarihi: 22.11.2020
E-yayın Tarihi: 15.12.2020

and the issues affecting its upbringing were touched. As a poet and writer, it has been tried to reveal the evaluations about the technical and artistic aspects of poetry, point of view to poets and their presentation style. One of the different aspects that stand out in the Baburname is the transfer of the life story of Babur in parallel with the historical course of the poetry. A statesman explained how he started poetry, what were the reasons that led him to write poetry, and which poets were influenced and who he communicated with through poetry. Thus, it is understood how the factors affecting the life of a poet shaped his poetry and how the quality of his poetry followed a course of development. In the study, the interests, transfers and evaluations of Babur about poetry and poetry were dealt with in the center of Baburnâme.

Keywords: Babur, Baburname, memories, Timurids.

Giriş

Babür, 1583-1530 yılları arasında yaşamış, kendi adıyla anılan bir devletin kurucusu olmuş ilgi çekici tarihî ve edebî bir kişiliktir. Babür; Timurlu hanedanı üyesi olarak genç yaşından itibaren saltanat mücadelelerinin içinde bulunması, anne tarafından Moğol (Çağatay) hanedanından Yunus Han'ın torunu olması, dayıları ve Moğol Hanlığıyla olan ilişkileri, üst üste aldığı yenilgiler ve yaşadığı başarısızlıklardan sonra askerlik ve siyasette edindiği deneyimlerle kazandığı zaferleri, az sayıdaki ordusuyla Hindistan'ın yerleşik devletlerine karşı kazandığı başarıları, kurduğu ve kendisinden sonra ismiyle anılan koca imparatorluğu, sık sık atlattığı hastalıkları, Türk devlet geleneğine mahsus hayat tarzı ve yönetim anlayışı, İslamî bilimlere, şiire ve Farsçaya olan vukufiyetinden gelen entelektüel kişiliği gibi pek çok sebep ve eylemiyle tarihte ve edebiyat tarihinde dikkat çeken özellikleriyle yer almış bir kişidir.

Babür'ün kaleme aldığı Babürnâme veya diğer adıyla Vekâyî, bizzat olayların merkezindeki bir padişahın kaleminden çıkması sebebiyle pek çok alan için oldukça önemli bir eserdir. Eser tarih, şehir tarihi, kültür ve folklor tarihi, Türk şiiri ve Türk dili tarihi, botanik, peyzaj, coğrafya, seyahatname gibi pek çok alan için oldukça önemli bilgi ve içeriği barındırmakta ve bu sebeplerle bu alanlara meraklı olan araştırmacılar ve okuyucular için kıymet taşımaktadır.

Sadece Türk tarihinde değil dünya tarihinde de bizzat padişah, kral, sultan vs. kısacası bir devlet başkanı kaleminden çıkmış otobiyografik eserlerin sayısı oldukça azdır. Kaldı ki bu türden eserlerin bir kısmında devlet adamları hayatlarının sadece bir bölümüne veya devleti ilgilendiren bazı meselelere değinmişlerdir (William Churchill'in Harb Hatıraları, Murat Bardakçı'nın Sultan Vahdettin'in hatıralarını içermesi yönüyle Şahbaba'sı gibi). Uzun süren saltanat devirlerinde padişahların veya padişah merkezli olmak üzere devletlerin ve milletlerin başından geçenler tarihçilerin, bazı yazarların veya seyyahların kaleminden kimi zaman da şairlerin aktardıklarından öğrenilmiştir. Oysa bir devletin yöneticisinin kaleminden bir devri okuyup yorumlamak şansı ancak liderlerin bazı duygu ve düşüncelerini kaleme almalarıyla mümkün olmaktadır. Bu yönüyle Babür'ün otobiyografik bir eser olarak kaleme aldığı Babürnâme, Doğu ve Batı dünyasında ilgiyle okunmuş ve üzerine pek çok çalışma yapılmıştır (Tesheboeva 2020: 416-424). Babür'ün eserini bu denli kıymetli kılan hususlardan biri de onun yeri geldiğinde kendisini de eleştirmesi, hatalarını kabul edip sebeplerini izah etmesidir. Nitekim aşağıdaki bazı alıntılar da dâhil olmak üzere tüm Babürnâme metni okunduğunda onun bu tavrı görülmektedir:

“Mühim tarihî hadiseler içinde rol almış, büyük mevkiler işgal etmiş devlet adamlarının, çok defa icraatlarının bir müdafaanâmesi şekline soktukları, hakikatleri kendilerine göre değiştirmeye çalıştıkları hâtırat eserlerinin aksine Bâbü’ün, hayatını olduğu gibi, kusur ve zaaflarını, başarısızlıklarını dahi gizlemeksizin her yönüyle büyük bir samimiyetle anlatması, siyasî düşmanlarının bile sadece kusurlarını değil faziletlerini de belirtecek kadar gösterdiği dürüstlük, diğer mezziyetleriyle birlikte Bâbü’ün etrafında geniş bir takdir ve hayranlık yaratmıştır.” (Akün 1991: 397).

Babürnâme üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı tarihle ilgilidir. Zira tarihte hayli önemli bir yer tutan ve yaklaşık üç asır boyunca (1526-1858) kendi adıyla anılacak geniş bir coğrafyada hüküm süren bir devletin kurucusu olması bu ilgiyi tabii kılmaktadır. Bununla beraber eserin içerik itibarıyla zenginliği, canlı anlatımı ve pek çok edebi türe ve bilimsel alana dair bilgi içermesi sebebiyle minyatür, resim, dil tarihi ve folklor gibi alanlarda da bazı çalışmalara kaynaklık teşkil ettiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Yaptığımız araştırma esnasında Babür’ün şiire, şairlere ve kendi şairliğine dair çok sayıda yorumunun bulunması bizi bu konuya yönlendirdi.

Bu çalışmada Babürnâme metninin farklı yayınları incelendi. Thackston tarafından Çağatayca transkripsiyonlu çeviriyle beraber Farsça metin ve İngilizce çevirinin birlikte yer aldığı ve Harvard Üniversitesi tarafından yapılan yayının (1993) yanı sıra Mesut Şen tarafından yapılan (1993) doktora tezinden de yararlandı. Çağatayca metni Türkiye Türkçesine çeviren Reşit Rahmeti Arat’ın Türk Tarih Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı ve Kabalcı Yayınevleri tarafından yapılan ve aralarında küçük farklar bulunan baskıları da gözden geçirildi. Babürnâme’de verilen bazı şiir örnekleri ise Bilal Yücel tarafından hazırlanan Babür *Dîvân*’ıyla (1995) karşılaştırıldı. Babür üzerine yapılan bazı biyografik çalışmalar da incelendi. Böylece Babür’ün *Vekâyî*’sinde mevcut şiir metinleriyle şiir ve şair üzerine daha sağlıklı değerlendirmeler yapılmasına çalışıldı.

1. Babür’ün Şiire ve Şairliğe Dair Vukufiyeti

Babür, her şeyden önce iyi yetişmişti. Bir şehzadeydi; aynı zamanda sanat ve edebiyatta hayli yol almış, Orta Asya’da en parlak devletlerden birini kurmuş bir hanedanın şehzadesiydi. Bu hanedanda başta Timur’un bizzat kendisi olmak üzere hatırat yazma bilinci ve çabası vardı ve Babür de bunları bilerek, duyarak büyümüştü. Nitekim kendisinden sonra kızı Gülbeden, *Hümâyunnâme*’yi (Yelgar 1944) ve yeğeni Haydar Mirza ise *Tarih-i Reşidî*’yi yazmışlardı (Karatay 2006). Babür’ün doğup büyüdüğü Semerkant-Herat-Buhara gibi devrin en ciddi kültür merkezlerinin oldukça canlı edebî muhitlerinin varlığı, özellikle Ali Şîr Nevâî gibi Türk edebiyatı için bir zirve ismin bu devirde ve bu muhitte çıkması onun yetiştiği ortama dair yeterince ipucu vermektedir. Bunların yanı sıra zamanla zayıflasa da Timurlular devletinin başta Semerkant ve Herat olmak üzere yeniden ihya ettikleri ve ekonomik açıdan güçlendirdikleri şehirler mimarî açıdan da birbirinden değerli eserlerle süslenmiş, bahçe peyzajına dair birbirinden güzel çok sayıda örnek verilmiş, nakış ve minyatür gibi pek çok sanatın da büyük sanatçılarla olgun ürünleri ortaya konmuştu (Uslu 1998: 215-218).

Babür, babası Ömer Şeyh Mirza’dan, onun okumaya ve şiire ilgisinden, okuduğu kitaplardan bahsederken sıklıkla yüksek sesle Kur’an-ı Kerim okuduğunu, okuyup yazmayı iyi bildiğini, *Şehname* ve *Hamsateyn*’i (Nizami-i Gencevî ve Emir Dehlevî’nin

hamseleri), tarih kitaplarını ve Mevlana'nın mesnevisini, meclislerde yerinde ve güzel beyitler okuduğunu vurgulama ihtiyacı hisseder. Ömer Şeyh Mirza'nın devrinin büyük sufisi Hoca Ubeydullah'ın müridi olduğunu da bilhassa ifade eder (Arat 2006:139). Babür, mensubu olduğu Timur hanedanının mirzalarının ve onların beyleriyle meclislerinde bulunan pek çok âlim ve sanatçının şairliklerine-bir kısmının şairliğini beğenirse de- özellikle değinir (Arat 2006: 341-356).

Babür, baba tarafından Türk ve anne tarafından Moğol'dur. Annesinin babası Yunus Han, Cengiz soyundan gelmektedir. Babür, küçük yaşlardan itibaren babasının maiyetinde Türk topraklarında bulunmuş ve Moğolca öğrenememiştir. Babür eserinde zaman zaman Moğolları göçebe ve cahil oldukları için küçümsemiştir.

Bizzat dayısı Ahmet Han'dan bahsederken onu şehir kültüründen uzak ve cahil olmakla nitelemiştir. Benzer yakıştırmaları uzun süre mücadele etmek zorunda kaldığı Şeybânî Han ve Özbekler için de dile getirmiştir. Büyük bir devletin, güçlü ve bilime, sanata değer vermiş bir hanedanın mensubu olan, sayısız şair ve sanatçıyla yolu kesilen, ömrü devrinin en gelişmiş edebi-kültürel muhitlerinde geçen Babür'ün Moğolları kültürel açıdan küçümsemesi de doğaldır.

Babür, Semerkant'ın Özbeklerin eline geçmesinden sonra buradan kaçmak zorunda kalır. Dağlarda dolaşır. Zor doğa şartlarına katlanmak zorunda kalır ve Taşkent'e dayısı Mahmut Han'a sığınır. Burada iken Moğolların sefere çıkmak üzere "tuğ açma" törenlerine katılır. Anılarında yapılan ayini tasvir ederken bir Moğol'un Moğolca bir şeyler söylediğini ve kendisinin söylenenleri anlamadığını ifade eder. Babür, Moğolca bilmeyen bir Türk'tür.

Babürnâme'nin pek çok yerinde Babür'ün türlü sanatlara ve sanatçılara dair yorumları onun yetişme ortamıyla beraber kendi birikimini de ortaya koymasından bakımından dikkat çeker (Arat 2006: 350).

Babür okumayı seven meraklı bir kişiliğe sahipti. Tabiatı seviyor ayrıntılarla meşgul olmaktan hoşlanıyordu. Bu sebeple günlük hayatta basit gibi duran ve bir hükümdarın hayat hikâyesini naklederken belki üzerinde durulmayacak nesnelere ve mekânlara dair gözlemlerini ve duygularını da aksediyordu. Bu durum onun okuma merakından, edebi ilgisinden ve tasvir gücünden de kaynaklanmış olabilir. Babür, Hindistan'da yağmurlu bir havada çadırında kitabının sayfalarını kuruttuğundan, bazı geceler ve günler oturup uzun uzun kitap okuduğundan bahseder (Arat 2006: 607).

Babür'ün yaşadığı çalkantılı hayatı onun manevi dünyasına da etki etmiş; kimi zaman şarap meclislerinde içki içip sarhoş olan ve afyon çekerek kendinden geçen tavrı bazen pişmanlıkları da beraberinde getirmiş, en nihayet oğlu için *Mübeyyen* adını verdiği fıkhi bir eser kaleme almıştır. O, ayrıca şarap içmenin dinî ve dünyevî mahsurlarını dile getirmek ve tebaasını ikaz etmek üzere de bütün yöneticilerine bir ferman yazıp göndermiştir (Arat 2006: 530).

Babür'ün şiir, edebiyat ve kültüre dair ilgisinin ve vukufiyetinin önemli yansımalarından biri de okumuş olduğu çok sayıda dinî-tasavvufî, tarihî veya edebî eserden bahsetmesidir. Babür İranlı şairlerden, özellikle de Sâdî-i Şirazî'den alıntılar

yapmıştır.¹ Eserinin pek çok yerinde bu büyük şairin beyitlerine, atasözü haline gelmiş ifadelerine yer vermiştir. Bununla beraber eserinde Nizamî, Firdevsî, Enverî, Bennâî, Nevâî ve başka pek çok Fars ve Türk şairin şiirlerinden alıntılar yapmıştır. Zaman zaman okuduğu bazı eserlerin muhtevsından söz etmiş veya en azından bu eserlerin isimlerini zikretmiştir. Örneğin Sâdî'nin Bostan ve Gülistan'ının yanı sıra Molla Câmî'nin Nefahat'ından, Nizamî'nin hamsesinden, Mevlana'nın mesnevisinden, Ali Şîr Nevâî'nin eserlerinden, tanıttığı bazı şairlerin ve âlimlerin yazdıkları kitaplardan ve bu eserlerin keyfiyetinden söz eder. Aşağıdaki bölümlerde bu ilgiye dair örnekler mevcuttur.

Babür; İmam Buhârî, İmam Maturidî gibi âlimlerin isimlerini de zikreder, eserlerinden bahseder. Haklarında kısa değerlendirmeler yapar (Arat 2006: 186). İslam dünyasının bu meşhur âlimlerine karşı olan saygısını da bazı vesilelerle dile getirir.

Yazmak Babür'de bir tutku ve en azından düzenli bir alışkanlıktır. Eserinin pek çok yerinde neyi niçin yazdığını ifade eder. Ayrıca yazma eyleminden de söz eder. Hint seferi esnasında Kılâgu denen yere geldiklerinde parmağı kırılalı beri bir şey yazamadığını ve burada az bir şeyler yazdığını nakleder. Babür H. 935 (1529) senesine dair hatıratını naklederken Leknû'ya karşı çıktığı sefer esnasında gece vakti otağında yazı yazmakla meşgul olduğundan, muson yağmurları yağdığına çıkan fırtına sebebiyle otağın yıkıldığından ve yazdığı kitabın sayfalarının ıslanıp diğer kitaplarla beraber zarar gördüğünden bahseder. Babür, sabaha kadar uyumadan ateş yaktırmak suretiyle kitabının sayfalarını kurutmakla meşgul olduğunu da anlatır. Bir padişah ve aynı zamanda bir komutan olan Babür sefer sıkıntısı içinde bile yazı yazmaktan geri durmadığı gibi emrindeki onca adamına rağmen kitaplarını kurutmak üzere bizzat ilgilendiğini nakleder (Arat 2006: 607).

Hindistan'a gidişinden sonra Müslüman bir yöneticinin (Gazi Han'ın) kütüphanesinin zenginliğinden ve buradaki kitapları uzun uzun incelemesinden söz eder. Öyle ki devlet idaresiyle meşgul Babür, burada saatlerce zaman geçirmiş, kitapların keyfiyeti hakkında kısa yorum yapmış, değerli bulunduğu bazı kitapları Hümayun Şah ve Kamran Mirza'ya verdiğini anlatmıştır (Arat 2006: 462). Babür Hindistan'daki hükümdarları tanıtırken de Gücerat sultanı Sultan Muzaffer'den bahseder. Babür'ün bu şahı tanıtırken övme sebeplerinin en önemlisi onun okumaya olan ilgisidir (Arat: 476). Ayrıca şahsî bir kütüphanesi olduğundan da haberdar oluruz (Arat: 574).

Babür'ün hafızasının ve gözlem gücünün hayli güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Gezip gördüğü yerlerin pek çok hususiyetini ayrıntılarıyla tasvir eder. Örneğin Kâbil şehrini, merkezi, etrafı, kasabaları, köyleri, tabiat şartları, iklimi, etnik çeşitliliği, konuşulan dilleri, kültürel dinamikleri, yolları ve ekonomik kaynakları ve imkânları gibi pek çok açıdan gözler önüne serer. Bu satırları okurken eserin seyahatname türüne örnek olduğu düşünülebilir. Babür'ün tasvir ve gözlem gücü, Hindistan'daki bazı muhitlere dair, onlarca kuş, memeli hayvan, su canlısı ve bitki çeşidini tanıtırken kullandığı ayrıntılı anlatımında da dikkat çeker (Arat 2006: 475-507).

Hat sanatına düşkünlüğü ve yazıya özel ilgi göstermesinin neticesinde kendi adıyla anılacak (Babürî) bir tarzın da mucidi olmuştur. Vekâyî'sinde üç yerde bahsini

¹ Jean Paul Roux Babür'ün sadece Sadi'den alıntı yaptığını ifade ederse de bu doğru değildir (Roux 2018: 119). Babür başka şairlerden de şiirlere yer verir.

ettiği bu hattın Kur'an nüshası dâhil bazı örneklerine Babür'den sonra da tesadüf edilmiştir (Alparslan 1973: 161-166). Babür, oğlu Hümâyûn'a yazdığı mektupların birinde de ona bir yandan nasihatname üslubunda öğüt verirken diğer yandan yazdığı yazının yazı ve imla bakımından kusurlarını sıralayıp usta ve hassas bir eleştirmen ve adeta bir muallim sıfatıyla imla ve hat dersi verir (Arat 2006: 577-578).

Babür, merkezin merkezinde bir isimdi. Bir hamî ve bir sanatçıydı. Şairlerle yolu keşiyordu ve zaman zaman bazı şairlerden kasideler alıyordu. Hânedanından çok sayıda şair yetişmişti. Bu yönüyle şiirden anlıyor, okuduğu eserleri içerik ve teknik açıdan kritiğe tabi tutabiliyordu. Bazen *müşaare* ediyor, bazı şairlerine şiirlerini gönderiyor ve şiir yoluyla iletişim kuruyordu. Hastalandığında bile şiiri bir teselli ve hastalığını unutturacak bir meşguliyet olarak görüyordu. Bütün bunlar onun şiirle ne denli içli dışlı olduğunu, yazmaya ve okumaya olan ilgisinin hangi boyutlarda olduğuna işaret ediyordu.

Babür eserini Türkçe yazar. Timurlu Devleti'nde şairliğiyle büyük etki bırakmış ve Babür'ün de hayranlığını kazanmış olan Alî Şîr Nevâî de *Muhakemetü'l-Lugateyn* adlı eserini Türkçe'nin Farsçadan geri kalır bir dil olmadığını ispat gayesiyle yazmıştı. Nevâî'nin bu yönüyle Timur'a öncül olup olmadığını bilemiyoruz. Fakat Babürnâme'nin bazı kısımlarında Babür'ün Türklük vurgusu yaptığı, yönetim anlayışında Türklük bilinciyle hareket ettiği dikkat çeker.

Babür, Hindistan'a seferler düzenleyip yeni yerleri fethettikçe buraların halklarına dair bazı değerlendirmelerde bulunur. Hindistan'ı bir Türk hanedanı olan Ludîlerden almıştır. Bu civar halkını kazanmak ve yağmalanmalarına izin vermemek için özellikle Türklüklerine vurgu yapar ve söz konusu muhitlerin eskiden beri Türklerin olduğunu belirtir. Böylece hem halkı kazanır hem de Türk ve Hint ahaliye bakışını ortaya koyar (Arat 2018: 419):

"Abdurrahim Şıgavulga kelgen kişini koşup Bihreye birildi kim Bihre eliğe istimalat berip degey kim: "Bu vilayetler kadimdin **Türkke** taalluk bola kelgendür; zinhar tavahhum u dağdağa özlerige yol berip elni buzulgalı koymasınlar, kim bu vilayet ve el bile yakımız bardu, talan u târâc bolmagusıdır." (Şen 1993:127).

Babür, Hindistan'da Biyâne'de bulunan Nizam Han'a vaat ve tehdit fermanlarıyla beraber kendi içinden gelerek yazdığını ifade ettiği Farsça bir kıta nazmeder:

Bâ Türk-i sitize mi-kon ey mîr-i Biyâne
Çâlâkî ve merdânigî-i Türk iyanest
Ger zûd-i neyâî vü nasihat nekoni gûş
Ancâ ki ayânest çe hâcet beyânest

(Ey Biyâne emiri! Türkler ile kavgaya girme; Türklerin çevikliği ve kahramanlığı malumdur. Çabuk gelmez ve öğüt dinlemezsen, malum olanı beyâna ne lüzum vardır.) (Arat 2016:513).

Babür'ün bu şiirinde kendisini Çağatay, Timurlu veya başka bir isim veya sıfat yerine Türk olarak tanıtmaması, özellikle Türklük vurgusu yapıp şanını ve cesaretini de bu adlandırmayla yayması dikkat çeker.

2. Aruz Müdekkiki Olarak Babür

Babür aruza ve dolayısıyla musikiye dair bilgisini de bazı eserler üzerine yaptığı değerlendirmeleriyle ortaya koymuştur. Klasik şiirde Arap dilbilimcilerin çalışmalarıyla şekil bulan ve oradan İran'a İranlılardan da Türklere geçen, çok sayıda bahir ve vezin içeren bir ses sistemine sahip olan aruz sistemine hakkıyla vakıf olmak vezin ve konu arasındaki ilişkiyi bilip buna göre şiir yazmak ve hepsinin ötesinde bu sisteme ayrıntılarıyla nüfuz etmek çok kolay değildi ve beraberinde uzun okumaları ve incelemeleri, şiir tecrübesini de getirmekteydi. Babür bu konudaki ustalığını eleştirileriyle ve yorumlarıyla aktarmıştır.

Babür aruz konusundaki bilgisini ve derinliğini göstermek üzere bir aruz risalesi yazmıştır. Öyle ki bu eserindeki aktarımlar ve verdiği örneklerin Ali Şîr Nevâî'nin Mîzânul-Evzân'ından eksik kalır yanı olmadığı hatta ondan daha iyi olduğu söylenir (Akün 1991: 398). Belki de bu sebeple Babür, başta Ali Şîr Nevâî ve Hüseyin Baykara olmak üzere pek çok şairin eserlerindeki vezin meselesine dikkat kesilir ve bunlara dair gördüğü kusurları nakleder (Arat 2006: 342).

Babür çok takdir ettiği ve saygı duyduğu Ali Şîr Nevâî'nin eserlerini ve *Aruz Risalesi*'ni de vezin bakımından tenkit eder. Babür bu konudaki görüşünü şöyle anlatır: “Mîzânü'l-Evzân adlı bir aruz risalesi yazmışsa da eleştirilecek tarafı çoktur. Yirmi dört rubâî vezninden dört tanesinde yanılmıştır. Bazı bahirlerin vezinlerinde de yanılmıştır ve bunlar aruz ile uğraşanlarca malumdur.” (Arat 2006: 342). Sultan Hüseyin Baykara'nın şairliğini değerlendirirken de onu, *Dîvân*'ını hep aynı vezinle yazması sebebiyle tenkit eder.

Babür, bazı şairlerin ve yazarların eserleri hakkında değerlendirmeler yaparken bilhassa hangi vezin veya bahirde yazıldığına özellikle değinir. Örneğin Hilâlî'den bahsederken onun *Şâh u Dervîş* mesnevisinin hafif vezninde olduğuna özellikle değinir. Bu durum Osmanlı sahası tezkirelerinde çok da görülen bir durum değildir (Arat 2006: 354).

Babür, vezne dolayısıyla ritme dair ilgisinden olmalı Babürnâme'nin bazı yerlerinde musikiyle ilgili ayrıntılara yer verir, bazı anekdotlar nakleder. Sazendeler, hanendeler, rakkaslar, makamlar onun ilgi sahasındadır. Babür, Herat'ta Hüseyin Baykara'nın oğullarının misafiryiken katıldığı bir meclisten ve buradaki musiki âleminden bahseder. Bu mecliste ney ve çeng çalınır. Mîr Cân adlı bir hânende usulsüz ve sert bir şekilde okur. Zarif olan Horasanlılar bu okuyuşu beğenmez ve yüzlerini ekşitirler. Akşamleyin kurulan başka bir mecliste ise Yusuf Ali Kökeltaş adlı bir bey kalkıp raks eder. Babür bunun raksını usul sahibi olduğu için çok beğenir (Arat 2008:367). Babür, Bâğ-ı Vefâ'da da düzenlenen bir mecliste musiki icrasından söz eder ve burada çargâh savtını bestelediğini ifade eder (Arat 2006: 448).

Babür devrinin en büyük sufilerinden ve babasının da saygı gösterip takdir ettiği Hoca Ubeydullah'ın *Validiye Risalesi*'ni Farsçadan Türkçeye tercüme eder. Bu vesileyle tercümeyi hangi vezinde ve ne suretle yazdığından bahseder: “Bu niyetle remel-i müseddesin darb ve arûzu mahbûn bazen ebter ve bazen mahbûn ve mahzûf olan veznindeki- ki Mevlânâ Abdurrahman Câmî'nin Sübhâ'sı da bu vezindedir-risalesini nazım hâlinde çevirmeye başladım ve o gece on üç beyit yazdım.” (Arat 2006: 575)

Babür, Hüseyin Baykara'nın meclisinde yer alan ve ondan iltifat gören çok sayıda şair ve sanatçıdan söz ederken onların yazdıkları eserlerden, şiirlerin vezinlerinden ayrıntıyla söz eder. Vezinlerin bahirleri ve diğer ayrıntıları, müellifin zikrettiği hususlardandır. Örneğin Muhammed Salih'in şairliğinden ve eserlerinden söz ederken şöyle der: “Şibânî Han'ın adına bir Türkçe mesnevi yazmıştır. Mahbûn vezninde ki Sübhâ vezninde olan remel-i müseddes veznindedir ve yayan bir eserdir.” (Arat 2005: 354).

3. Babürnâme'de Babür'ün Şairliğinin Hikâyesi ve Kendi Şiiriyle İlgili Yorumları

Babürnâme'nin edebiyat tarihimizdeki en müstesna yönlerinden biri de bir şairin kendi şairliğinin tarihçesiyle ilgili bilgi aktarmasıdır. Bu yönüyle oldukça sıra dışı kabul edilebilecek eser, hiç şüphesiz bu anlayış üzerine kurgulanmamıştır. Babür, hayat macerası içinde hatıralarını yıl yıl aktarırken yeri geldiğinde hangi şiiri hangi vakitte niçin yazdığına dair bilgiler verir. İlk gençlik yıllarından başlayan şiir yazma serüveni ya da şairliği zamanın akışıyla olgunlaşacak ve yeri geldiğinde kendi şiiri hakkında da değerlendirmeler yapacaktır. Bu aktarımlar içinde zaman zaman yaptığı şiir iktibaslarıyla hangi şairleri okuyup etkilediğini ve Farsça ve Türkçe şiir ilgisinin hangi seviyede olduğunu da dışı vuracaktır. Çoğu zaman şiir yazma sebeplerini ortaya koyarken esasen kendi şiirinin hikâyesini de anlatmış olur. Edebiyat tarihimizde şiire ilgisinin nasıl başladığını ve hangi zamanda hangi şiiri niçin yazdığını aktaran şair sayısı hayli sınırlıdır. Başta Osmanlı'nın on altıncı asır tezkire yazarları olmak üzere bazı tezkireciler başka şairlerin kaleme aldıkları bazı şiirlerin üretim süreçlerinden kısa kısa bahsetseler de bütün ömür sergüzeştini kuşatacak denli şiirinin macerasını nakleden şair sayısı neredeyse yoktur. Zâtî, Fuzûlî ve Lâmiî Çelebi gibi kimi şairler dîvânlarının dibacelerinde şiir veya şairlik maceralarına dair bazı malumatı aktarsalar da bu anlatılarda şairliklerinin tarihine veya şiirlerinin hikâyesine dair bütüncül ayrıntılara tesadüf edilmez (Üzgör 1990: 128-255: 270-287). Öte yandan Gelibolulu Mustafa Âlî gibi bazı şair tarihçiler, tarihi vakaları naklederken zaman zaman nesirlerinin arasına kendi şiirlerinden örnekler katsalar da şiirlerinin hikâyeleri hakkında bilgi vermezler. Oysa Babür, -aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere-anılarında yer verdiği bazı olayları aktarırken sanki okuyucu kendisinden hangi beyti niçin yazdığıyla ilgileniyormuş ve açıklama bekliyormuş anlayışıyla bazen satır aralarında kendi kalemiyle şiirinden, bazen de şairliğinden bahseder.

Babür'ün *Dîvân'*ında da farklı nazım şekilleriyle yazılan başka pek çok şiirinde hayatından izlere rastlamak mümkündür. Nitekim Babür, hatıratında naklettiği şiirlerinin büyük çoğunluğuna *Dîvân'*ında yer vermiş veya *Dîvân'*ında bulunan şiirlerini alıntılıyıp hatıratına aktarmıştır. Ancak Babür ve onun gibi pek çok şairin hayatına dair bazı izlerin bulunabileceği divanların veya eserlerin hiçbirinde eserlerin tanzim ciddiyetleri de dikkate alınarak şiirin hangi ortamda ve bağlamda yazıldığı, şairi şiir yazmaya yönlendiren saiklerin ne olduğu hakkında bilgiye rastlanmaz. Babürnâme aşağıda çok sayıda örnekleri de aktarılan şiir metinlerinde görüleceği üzere bu konuda klasik çağlar için oldukça sıra dışı bir çizgide yer alır. Babürnâme'nin bu konuyla ilgili en çarpıcı örneklerinden biri de şairlerin gelenek çizgisinde şiir nazmederken zaman zaman yapmadıkları, tecrübe etmedikleri duygu ve eylemlerden bahsetmeleri gerçeğinin aksine bazı hadiselerin önce yaşanıp sonra yazıya dökülmesine örnek olmasıdır.

Babür klasik çağ mensur kaynakların pek çoğunda görüleceği üzere nesrini şiirlerle süslemek, anlatımını tekdüzelikten çıkarmak, düşüncelerini başka şairlerin ifadeleriyle desteklemek, anlattığı konuyu örneklendirmek, duygu yoğunluğuna bağlı olarak şiirin etki gücünden faydalanmak, şairliğinin, hatıraları içindeki yerini ve bağlamını ortaya koymak, biyografik tanıtımlarda şairlik değerlendirmelerini örneklemek, iletişim ve haberleşmede şiiri araç olarak kullanmak ve kimi zaman da kaynak göstermek için şiirden yararlanır. Esasen bütün bu kullanım unsurları bir şekilde yazar/ların birikimlerini, beslendiği kaynakları ve kalem güçlerini ortaya koymak içindir.

Babür hatıratına paralel olarak şiire nasıl başladığını ve şairlik tecrübesini kronolojik olarak nakleder. Babür H. 905 senesi olaylarını naklederken Babürî namındaki bir gence olan meylini ve yazdığı şiiri aktarır: “O zamanlar tek tük Farsça beyit de söylerdim. Şu beyti o zaman söyledim:

Hîç kes çün men harâb u 'âşık u rüsvâ mebâd
Hîç mahbûbî çü to bî-rahm u bî-pervâ mebâd” (Arat 2006: 218).

Babür, H. 906 senesinde Semerkant'ı ikinci defa aldığında o zamanlar hayatta olan Ali Şîr Nevâî'den kendisine gelen mektuptan bahseder ve ona cevaben yazdığı mektubun arkasına bir beyit yazıp gönderdiğini ifade eder (Arat 2006: 232).

Babür Semerkant'ı aldığında Molla Bennâî namındaki şairin kendisine gazel ve rubai yazdığından söz edip rubaiyi aktarır. Kendisinin de bu takdim üzere bir rubai yazdığını ancak gazeli tamamlayamadığını bu sebeple bir veya iki beyit yazabildiğini ifade eder ve rubaisini alıntılar:

İşlar barı könglünün dağı dek bolgusudur
İn'âm u vazîfe bârı bolgusudur
Ol galle vü mahmel ki dip irding birdim
Mihmelga boy u galledin öy tolgusudur (Arat 2006: 232-Yücel 1995: 226).

Babür, Molla Bennâî'nin bu rubainin kafiyesini redif yaparak başka bir rubai söylediğini, bu sırada Semerkant'a gelen Hoca Ebul Bereke Firâkî'nin ise “Şu kafiye ve redifte söylemek lazımdı” diyerek başka bir rubai okuduğunu anlatır. Babür böylelikle birkaç şairle şiir üzerine sohbetlerini ve hüner göstererek adeta atışıp müşaare yazdıklarını şairlik serüveni içinde nakleder (Arat 2006: 233).

Babür Mesiha dağında iken şair Molla Hicrî gelip kendisine sadakatini bildirir. Babür o günlerde söylediği matla beytini yazar:

Tekellûf her niçe sûrette bolsa andın artuk sin
Sini cân dirler ammâ bî-tekellûf cândın artuk sin (Arat 2006: 246)

Babür, matla yazdığını belirtir. *Dîvân'*ından matlanın devamının geldiğini ve beş beyitlik bir gazelin yazıldığını anlıyoruz (Yücel 1995: 138).

Babür, Mesiha dağlarındaiken sığınacak bir yer arar. Bu sebeple Taşkent hâkimi olan dayısı Mahmud Han'ın yanına gider. Babür konuyla ilgili olarak yazdığı bir rubâiden ve kendi şairlik hâinden söz eder. Babür böylelikle Semerkant'tan ayrılıp adeta bir sığıntı gibi bulunduğu Taşkent'teki duygularını şiir yoluyla hatırasına ekler. “Bir rubai söylemiştim. Kafiyesine dair tereddüdüm vardı. O zaman şiir sanatını o kadar

incelemiyordum. Han tabiat sahibi bir adamdı. Şiir söylerdi; gerçi başarılı olan gazeli çok değildi. Bu rubâîyi Hân'a söyleyip tereddüdümü arz ettim. Fakat gönlümün arzu ettiği biçimde kesin cevap almadım. Herhalde şiir sanatını az incelemişlerdi. O rubai şudur:

Yad itmes imiş kişini mihnette kişi
Şâd itmes imiş köngülünü gurbette kişi
Könglüm bu garîblikde şâ olmadı hiç
Gurbette sivünmes imiş elbette kişi (Arat 2006: 247) (Yücel 1995: 214)

Babür Taşkent'te dayısının yanında tuğ açma törenine katılır. Burada matla beyti;
Cânımdın özge yâr-ı vefâdâr tapmadım
Könglümdin özge mahrem-i esrâr tapmadım

olan ilk gazelini yazar. Gazelin altı beyitten ibaret olduğunu ve bundan sonraki gazellerini bu tertip üzere yazdığını nakleder (Arat 2006: 248). Gerçekten de bu gazel Babür'ün klasik divan tertibi dışında düzenlenmiş Dîvân'ında ilk sıradadır (Yücel 1995: 121). Böylelikle Babür'ün divanını gazellerin yazılma zamanına göre düzenlediği anlaşılmaktadır.

Babür H. 910 yılı hatıralarını anlatırken Deşt'ten Kabil'e dönüş esnasında nevrüz vaktiyle ramazan bayramı arasında bir iki gün fark olduğunu ve bu münasebetle bir gazel yazdığını dile getirip gazelin matla ve makta beyitlerini yazar:

Yangı ay yar yüzi birle körüp il şâd bayramlar
Manga yüz ü kaşındın ayru bayram ayıda gamlar
Yüzi nevrüzü vaslı Babür ganîmet tut mundın
Ki yahşı bolmas bolsa yüz nevrüz bayramlar (Arat 2006: 316-Yücel 1995: 129)

Babür'ün eserinde şiire yer verme sebeplerinden biri de biyografik tanıtımları yapmak, şairlerin şairlik güçleriyle ilgili yorumlarını desteklemek ve okuyucunun bilgisine sunmaktır. Eserinin bazı bölümlerinde belirli bir devre ait biyografik tanıtımlar yapar. Örneğin H. 911 yılında ölen Sultan Hüseyin Baykara'nın şehzadeleri, kızları, eşleri, cariyeleri, komutanları ve yöneticileri esere konu edilir. Bunların yanı sıra dönemin âlimleri ve şairleri de toplu olarak tanıtılmıştır. Bu şairlerin bir kısmının şiirlerinden beyit düzeyinde örnekler verir. Bu beyitler Türkçe ve Farsça'dır. Babür, Bennâî, Ali Şîr Nevâî, Seyfî Buhârî, Muhammed Sâlih gibi şairlerin şiirlerinden örnekler verir.

H. 912 (1506-1507) senesinde yaşadıklarını anlatırken Lenger-i Mir Gıyas'tan Kabil'e doğru gittiklerini, rehberin de hatasıyla yolu kaybettiklerini, kar kaplı yolda kalıp çok cefa çektiklerini dile getirir. Babür, sözü: "Hayatım boyunca o kadar zorluk az çekilmiştir. Bu matla o zaman söylendi:

Çerhning min körmegen cevır ü cefâsı kaldı mu
Haste könglüm çıkmegen derd ü belâsı kaldı mu" (Arat 2006: 373) (Yücel 1995: 147)

diye bağlar. Böylelikle Babür'ün hayatına paralel şekilde şiirini de hikâye ettiğini, şiirini zaman zaman tamamen yaşadıkları üzerinden ilham alarak kurguladığı görülür. Babür'ün gazellerinin yazma zamanına göre divanda sıralandığı Babürnâme'deki vaka

ve şiir aktarımıyla anlaşılakta ve böylelikle şairin şiirde aldığı yol ve gelişim çizgisi de görülmektedir.

Babür, H. 912 senesi olaylarının anlatımında Türkmen Hezaresi üzerine yapılan akını naklederken mesnevi nazım şeklinde bir şiire yer verir. Şiirin *Dîvân'*ında bulunmaması sebebiyle Babür'e ait olup olmadığını tespit edemedik. Ancak şiirin olayların akışıyla paralellik arz etmesi ve birinci kişi ağzından yazılması Babür'e ait olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Babür dış çevreyi yeri geldikçe canlı tasvirlerle betimleyen ve tabiatın kendisinde oluşturduğu coşku ve duygulanmayı şiiriyle yansıtan biridir. *Dîvân'*ında da örnekleri görülen bu şiirlerinden birini Kâbil'de yazar. Kâbil ve çevresindeki Bârân yaylası ve Gülbahar eteğinde bahar gezisine çıktığını, otuz dört lale çeşidi tespit edebildiğini ifade edip dış dünyanın kendisinde uyandırdığı izlenimle bir beyit yazdığını ifade eder:

Sebbe vü güller bile cennet bolur Kâbil bahâr
Hassâ bu mevsimde Bârân yazısı vü Gülbahâr (Arat 2006: 386-Yücel 1995: 293)

Babür buraları gezerken;

Mening könglüm ki gülning gonçesi dik teh-be-teh kandur
Eger yüz ming bahâr olsa açılmağı ni imkândur

matlalı gazelini tamamladığını ifade eder. (Arat: 386) (Yücel: 147)

Babür, H. 925 (M. 1519) senesine dair hatıratında nisan ayında Şah Hasan Bey namındaki kişinin evinde düzenlediği şarap meclisinden söz edip buradakilere hitaben irticalen yazdığı bir rubaisine yer verir:

Ahbâb ki bezmide gülistân hastur
Yok lîk alar bezmide bizge destûr
Ol cem'de ger huzûr-ı cem'iyet bar
Yüz şükr bu cem' bî-huzûr ırmestür (Arat 2006: 433) (Yücel 1995: 256)

Babür'ün hatıratında şiir bazen de haberleşme vasıtası, iletişim aracı olarak kullanılır. Babürnâme'nin birkaç yerinde mektupların sonuna veya arkasına bazı beyitlerin yazıldığına işaret edilir. Bazı dostlara sitem etmek kimilerine de bazı haberleri ve düşünceleri iletmek üzere bu yola başvurulur. H. 925 (1519) senesinde Babür Kâbil'deyken Semerkant'a gidecek olan biriyle Semerkant'ta bulunan akrabasından Pulad Sultan'a *Dîvân'*ını gönderir. Babür, Pulad Sultan'ın vefasızlığından ötürü sitemini bildirmek üzere *Dîvân'*ın arkasına ise şu kıtayı yazar:

Ol servining harîmiga ger yitsen giy sabâ
Birgil bu hicr hastesidin yad könglige
Rahm iyleben sağınmadı Baburni bar ümîd
Salgay Hudây rahmnı Pulâd könglige (Arat 2005: 434) (Yücel 1995: 283).

Yine H. 935 (M. 1529) yılında Hindistan'da Gûy suyu sahilinde eğlence tertip edilirken adamlarından Şeyh Zen, Molla Şahâb ve Hand Emîr'i, yani şiirin muhataplarını, mektuba yazılan bir beyitle çağırır:

Şeyh ü Mollâ Şahâb ü Hand Emîr
Keling üç üç iki iki bir bir (Arat 2005: 609)

Babür H. 932 (M. 1526) senesinde Hindistan seferine çıkarken kurduğu bir mecliste şairlerine ve dostlarına şiir okutur. Bir süre sonra hastalanır ve hastalığının sebebini hiciv ve mizah vadisinde şiir okumasına bağlar. Konuyla ilgili fikirlerini, ayet iktibasları ve şiir örnekleriyle aktarır.²

Aynı sene içinde Babür, Panipet Savaşında Hint Ludi sultanı İbrahim'i yener, Delhi'yi ele geçirir ve yaklaşık üç asır sürecek olan Babür Devletini kurar. Önemli miktarda hazine elde eder. Babür'ün Hint Seferinde yanında yer alan adamlarından Hoca Kelan bir müddet sonra Hint diyarından sıkılır ve Gazne'ye dönmek ister. Hoca Kelan Hindistan'ı terk ederken evinin duvarına bir beyit yazdırır:

Eger behayr u selâmet güzer Sind konem
Siyâh rûyî şom ger hevây-i Hind konem

(Eğer sağ ve selâmet Sind'i geçerse ve bir daha Hindistan arzusuna düşersen, yüzüm kara olsun.) (Arat 2006: 510).

Babür Hoca Kelan'ın bu beytine gücenir ve bir rubai yazıp Hoca Kelan'a gönderir.

Yüz şükür di Babür ki Kerîm Gaffâr
Birdi sanga Sind ü Hind ü mülk-i bisyâr
Isıklığa ger sanga yoktur tâkat
Savuk yüzünü gör iy diseng Gazni bar (Arat 2006: 510)

Babür bu vesileyle şiirinin tarihiyle biyografisini iç içe geçirip yazar. Kişilerle olan ilgisini sadece vaka aktarımıyla değil duygular bakımından da nakletmiş olur.

Babür hayatının önemli olaylarından birini H. 933 senesi Sefer ayında (M. 1526-Ekim) yaşar. Saltanatına son verip devletini ele geçirdiği ve Panipet Savaşı esnasında öldürttüğü sultan İbrahim Ludî'nin karısının, açıcıları ayartması sonucunda yemeğine zehir katılmak suretiyle suikaste maruz kalır. Bu hadisenin ardından Babür, bir süre hasta yatar ve sonunda iyileşir. Babür bu hâlini dizelere döker ve hayata yeniden döndüğünü ifade eder:

Ol dünyâdın keledür min
Anamdın imdi togdum min
Haste olub idim tirildim
Cân kadrini billâh imdi bildim (Arat 2006: 524)

Babür, anılarında yer verdiği ve üzerine fermanlar yazdığı içkiye tövbe edışı üzerinde de etraflıca durur. İçki içmenin ruhunda oluşturduğu yarayı ve vicdanî sıkıntıyı gidermek ister ve tövbe kararı alır. Bu duygularını şiire döker:

Çend bâşi ez me'asî meze kuş
Tevbe hem bî-meze nist be-çeş
Neçe isyân bile aludalığın
Neçe hirmân ara âsûdalığın
Neçe nafsınga bolur sen tâbı
Neçe 'omrunnu kılursın zâyî
Niyyet-i gazv ile kim yürüp sen

² Bu husus bu makalenin "Hicve, Hezle ve Mutayebeye Bakışı" bölümünde ele alınmıştır.

Ölmeginni özüne körüp sen
 Kim ki ölmek özige cazm iter
 Oş bu hâlâta bilür sin niter
 Devr eter cümle menâhidin özin
 Arıtur barça günâhıdın özin
 Hoşkılıp özni bu keçmekliktin
 Tavba kıldım çağır içmeklikdin
 Altun u nukra surâhî vü ayak
 Maclıs âlâtı tamâmın ol çâk
 Hâzır eylep barını sındurdum
 Terk etip könül tındurdum (Arat 2006: 530) (Şen 1993:240)

(Ne zamana dek günahlardan zevk alacaksın. Tövbe tatsız değildir; onu da tat. Ne zamana kadar isyanda bulunacak ve ne zamana kadar mahrumiyetler içinde rahat edeceksin. Ne zamana kadar nefesine tabi olacaksın ve ne zamana kadar ömrünü zayi edeceksin. Gazi niyetiyle yürüyorsun, ölümü göze alıyorsun; ölümü göze alan kimsenin ne yapacağını bilirsin; kendini bütün haramdan uzak tutar, kendini bütün günahlardan temizler... içkiyi terk edip gönlümü rahatlattım.)

Babür bu kararından sonra altın ve gümüş şarap takımlarını kırarak dervişlere ve diğer muhtaç kişilere paylaştırır. Beylerinin de bu kararına iştirak ederek içkiye tövbe etmelerini ister. Onlar da Babür'ün kararına riayet edip şarapları dökerler. Babür bu hadiseyi fermanlar yazarak ülkesindeki bütün beylere bildirmek üzere gönderir (Arat 2006: 531).

Babür'ün bu tavrı ve kaleme aldığı mısraları samimiyetinin de izharıdır. Otobiyografisinde şiirinin ve şairliğinin pek çok safhasını bu şekilde yansıtmaya da duygularını içtenlikle aktarmasındandır. Pek çok devlet adamı zaaflarını dile getirmek istemez. Hatta sanatçılar veya şairler aracılığıyla övgüsünün yapılmasını ister. Babür bu yönüyle farklı olduğunu ortaya koyar. Pişmanlıklarını, yapmaktan ötürü sızısını hissettiği eylemlerini dile getirir. Esasen böyle yapmakla inançlı biri olduğunu, her şeye rağmen inanç alanındaki boşlukları doldurduğunu, yönettiği tebaanın dinî endişelerini taşıdığını ve saltanatın gururuyla hareket etmediğini bir şekilde ortaya koymuş olur. Böylece tevazu yaparak kendisini yüceltir.

Babür, Hintli ve Hindu dinine mensup "kâfir" Ânâ Senga ile yapılan Kânyâ Savaşı'nı kazanır. Bu onun ilk defa gayrı müslim bir hükümdarla yaptığı büyük savaştır. Bu zafer üzerine bir fetihname yazdırır. Bu fetihden sonra da tuğrasına "gâzî" unvanı yazıldığını ve bundan ötürü de fetihnâmedeki tuğrasının altına aşağıdaki rubaiyi yazdırıldığını ifade eder:

İslâm için âvâre-i yazı boldum
 Küffâr u Hunûd³ henüz harbsârî boldum
 Cezm eylep idim özni şehîd olmakka
 Elminnetullâh ki gâzî boldum (Arat 2006: 549) (Yüce: 260-şiir 319)

³ Kelime Arat baskısında Harb şeklinde yazılmışsa da Thackston ve Yücel'in Hunûd şeklinde okuması daha doğru görünmektedir. Nitekim Şen'in çalışmasında da kelime Hindü şeklinde yazılmış; nüsha farkıyla harb kelimesinin yazıldığı da kaydedilmiştir.(Şen: 258).

Babür H. 933 senesinde (1526-Mayıs) kendisini payelendirdiğini bildirdiği Terdi Bey'in Kâbil'e gitmek üzere izin istemesi üzerine önceki sene Hindistan'dan gitmek isteyen dostlarına yazdığı sitemi içeren şiirini hatırlar. Bu kıt'ayı bizzat şiirin muhatabı olan Mollâ Alî Han'a gönderir. Şiirde muhatabın adı geçmez ama Babür muhatabın kimliğini ve sebebini böylece açıklar.

İy alar kim bu Hind kişveridin
 Bardınız anglap özge renc ü elem
 Kâbil ü hoş hevâsını sağınıb
 Hindûdin kerem bardınız ol dem
 Gördiniz taptınız ikin anda
 İşret ü iyş birle nâz u ni'am
 Biz dağı ölmedük bi-hamdillah
 Gerçi köp renc idi vü bi-hamd gam
 Hatt-ı nefsi meşakkat-i bedenî
 Sizdin ötti vü ötti bizdin hem (Arat 2006: 555-Yücel 1995: 283-şiir 409)

Babür, sıklıkla sağlık sorunları yaşamıştır. Bünyesinin güçlü olmadığına dair yorumlar da mevcuttur (Roux 2018). H. 934 (1527-1528) yılı olaylarını naklederken sıtmaya tutulduğundan, şiddetli ateşinin olduğundan ve bu halinin yirmi altı gün sürdüğünden söz eder. Babür hasta olduğu bu günlerde de şiirden geri durmaz. Hatıratında birkaç yerde sıkıntılı hallerinde şiirle meşgul olduğunu ve sıkıntısını şiir yazarak hafifletmeye çalıştığını dile getirir. Babür bu süreçte üç dört rubai yazdığını ifade edip bir rubaisini de nakleder:

Cismimde ısıtma künde muhkem boladur
 Közdin uçadur uyku çü ahşam boladur
 Her ikkelesi gamum sabrum dik
 Barga sayı bu artadur ol kem boladur (Arat 2006: 557-Yücel 1993: 263)

Babür'ün sıtmadan kaynaklı bu yakınmalar içinde yazdığı rubaileri Dîvân'ında art arda sıralanmıştır. Bu da bize onun şiirlerinin Dîvân'ına aktarımıyla hayat seyri arasında paralellik olduğunu bir kez daha göstermektedir. Babür'ün divan tertibini şiirlerin yazılış tarihine göre düzenlemesi ailesinde de var olan vekâyî nakletme geleneğiyle ilişkili olmalıdır. Öyle anlaşılıyor ki Babür, Vekâyî nakletmeyi Dîvân'ına aksettirmiş ve bu da onu edebiyat tarihinde farklı bir konuma yerleştirmiştir.

Babür'ün hastalıkla imtihanı ömrünün sonlarına doğru artmış ve Babür, her vesileyle hastalık ve şiiri ilişkilendirmiştir. Babür'ün başına gelen musibetlerden, sıkıntılardan dolayı tövbe ettiğine ve nefis muhasebesi yaptığına dair tutumu hatıratın birkaç yerinde vakidir. Daha önce mutâyebe ve mizah nedeniyle duyduğu pişmanlıktan ötürü bu tür şiirler yazmamaya karar verdiğinden ve şarabı terk etmek suretiyle fermanlar yazdığından bahsedilmiştir. H. 934 senesinde geçirdiği sıtma rahatsızlığı, H. 935 yılında nükseder. Babür yine ateşler içinde kalır, bitkin düşer. Bu haldeyken şiirle iştigal etmeye devam eder; ancak bu kez şiir yazma sebebi hayli farklıdır. Babür, bu kez bir mütercimdir. Şiir, sanat icrasından önce şifa vesilesi olarak düşünülmüştür. Babür, babası tarafından da hayli kıymet verilen devrin büyük sufilerinden Hoca Ubeydullah'ın Farsça kaleme almış olduğu *Vilâdiye Tercümesi*'ni Türkçeye çevirmeye karar verir. Bu konudaki niyet ve amacını şöyle nakleder:

“Hazretin ruhuna sığınıp gönlümden “Eğer bu manzûme, o hazret tarafından beğenilirse –nitekim Kasîde-i Bürde sahibinin kasîdesi beğenilip kendisi felç hastalığından kurtulmuştu- ve ben de bu hastalıktan kurtulursam, bu da nazmımın kabul olunduğuna bir delil olur.” diye düşündüm.” (Arat 2006: 575). Babür bunun üzerine çeviriye başlar ve ilk gece on üç beyit; diğer geceler ise en az on beyit çevirir ve on gün içinde çeviriyi tamamlar. Babür, çeviriye başladığının üçüncü gününden itibaren iyileşmeye başlar ve bu hastalıktan kurtulur.

Babür, Hoca Ubeydullah’ın manzumesini çevirmesinin kendisine huzur ve bereket getirdiğini başka bir vesileyle de söyler. İçkiye tövbe ettikten sonra zaman zaman aklına şarap içmek için meclis kurmak gelirken, çeviriden sonra bu arzusunun gönlünden büsbütün silindiğini de ifade eder (Arat 2005: 590).

Bütün bu örneklerden Babür’ün şiire henüz başladığı ilk gençlik yıllarından ölümüne yakın zamanlara kadar hayat macerasında yer tutan bazı önemli hadiseleri ve düşüncelerini hatıratında şiirleriyle de naklettiği, bazı kişiler ve durumlar hakkındaki duygularını da şiirle aktarma ihtiyacı hissettiği, dolayısıyla hatıratını şiirin de hatırasına ve şairliğinin tarihçesine dönüştürdüğü anlaşılmaktadır.

4. Hiciv, Hezl ve Mutâyebeye Bakışı

Babürnâme’de Babür’ün şiir hakkındaki görüşleri üzerine uzun ve geniş malumata pek rastlanmaz. Şairleri değerlendirirken de genellikle kısa ve genel birkaç cümle edip geçer. Onun hiciv, hezl ve mizah konusuna yaklaşımı ise kendi hayatındaki bazı sıkıntılar ve hastalıklarla ilgilidir. Ayrıca bu hastalıkların doğurduğu kederi gidermek için de hiciv üzerinde düşünür. Babürnâme’nin birkaç yerinde kendisi ve bazı şairlerin eserlerinde kaleme aldıkları hiciv, taşlama veya tariz üzerine değerlendirmelerde bulunur. Bu şairlerden biri Sultan Hüseyin Baykara’nın meclislerinde bulunan Kemâleddin Hüseyin Gâzürgehî’dir. Babür bu kişi hakkında bilgi verirken Hüseyin Baykara adına yazılmış Meclîsü’l-Uşşâk adlı eserinden bahsedip şöyle der: “Fevkalade zayıf, çoğu uydurma, hem de tatsız uydurma ve edepsizce sözler yazmıştır. O derecede ki bazıları küfürle ithâm edilebilir. Meselâ birçok peygamber ve ermişe mecâzî âşıklık yükleyip her birine mâşûk ve mahbûb atfetmiştir...” (Arat 2006: 348)

Babür’ün şiirinden alıntı yaptığı şair Bennâî’yi yerme sebeplerinden biri de onun tarizciliğidir. Bennâî, kara mizahu sebebiyle önce Herat’ta duramayıp Akkoyunlulara sığınır. Bir süre sonra tekrar Herat’a geri döndüğünde tariz ve mutâyebe huyundan vazgeçmediği için buradan ayrılmaya mecbur olup Semerkant’a gider (Arat 2006: 352).

Babür H. 932 (1525) senesinde Hindistan seferine çıkar. Bu sefer esnasında sıklıkla nehirlerde sal gezilerine çıkıp meclis tertip eder. Macun yenir, şarap içilir ve musiki fasılları icra edilir. Bazen de şiirden anlayan beylerle şiir okunur, yazılır. Babür, zaman zaman bu şiir meclislerini bizzat kurup yönlendirir. Babür bu sal gezilerinden birinde kurduğu şiir meclisiyle ilgili olarak şunları söyler: “Salda Şeyh Ebülvecd, Şeyh Zeyn, Molla Ali Han, Terdi Bey Haksâr ve diğerleri gibi şiir okuyan çok adam vardı. Sohbetle bulunan Muhammed Salih’in şu beyti okundu:

Mahbûbî her işveger yera çe koned kes
Câ’î ki to bâşî dîger yerâ çe koned kes (Arat 2006: 454).

(Her işve yapanın mahbûbluğunu insan ne yapsın; senin bulunduğun yerde başka birisine insanın ne lüzumu var?)

Bu örneğe göre başka beyitler söylemelerini emrettim. Şair olanlar söylemeye başladılar. Molla Ali Han'a çok latife edildi. Latife kabilinden şu beyit hemen hatırlandı:

*Mânend-i to bed hûş ki yera çe koned kes
Her gâv kon mâde-har yerâ çe koned kes (Arat 2006: 454)*

(Senin gibi akılsız bir bekrîyi insan ne yapsın; her öküz doğuran dişi eşeği insan ne yapsın?)

Babür, bu latifeleşme üzerine kendi şiir anlayışını, latife veya hiciv vadisinde şiir yazmanın dinî mesuliyeti üzerine düşüncelerini ifade eder:

“Bu zamana kadar iyi ve kötü, ciddi ve şaka hatıra ne gelirse latife olsun diye bazen manzum olurdu; her ne gibi çirkin ve kaba nazım olsa bile söylenirdi. O zamanlar Mübin’i nazma çeviriyordum. Hatıra hutur ve hazindi. “Böyle sözleri biriktiren ve düşünceyi kötü sözlere kullanan dile ve böyle anlamları göstererek akla çirkin hayaller getiren gönle yazık.” diye düşündüm. İşte o zamandan beri de hiciv ve şaka vadisinde şiir ve nazım söylemekten vazgeçmiştim ve tövbeliydim. Onun için bu beyti söylemek zamanı hiç aklıma gelmedi ve bu anlam da hiçbir vakit gönle doğmadı.” (Arat 2006: 454).

Babür, latife ve hiciv vadisindeki şiir okumaları ve faaliyetinden sonra kan tükürecek kadar şiddetli nezleye turulur, ateşi yükselir. Bu hastalığın sebebini düşünürken kusuru kendisinde bulur. Kur’an-ı Kerim’den Fetih Sûresinin onuncu âyetinin mealini zikreder ve hiciv vadisinde şiir söylememe ahidini bozduğu için bu hastalığa yakalandığını düşünür. Sonra da konuyla ilgili olarak:

*Ni kılasın sening bile iy dil
Cihetingdin mining içim kandur
Niçe yahşı diseng bu hezl ile şi’r
Birisi fuhş u biri yalgandur
Ger diseng küymeyin bu cürm bile
Çılavıngı bu arsadin yandur (Arat 2006: 455)*

(Ey dil sana ne yapayım; senin yüzünden benim içim kandır. Ne kadar iyi desen de hezl vadisinde yazdığın şiir ya edebe mugayir yahut da yalandır. Eğer bu günahla yanmayayım dersen, dizginini bu yoldan çevir.) (Arat 2006: 454).

Babür, bu hadise üzerine tövbe ederek bu türden boş fikirler ve uygun olmayan alışkanlıklardan gönül çevirip kalemını kırdığını ifade eder.

Babür’ün hicve, latifeye karşı bu yaklaşımı esasen şiirin dinî boyutuyla alakalıdır. İslam dininde insanların kusurlarının sayılıp dökülmesi, kişi veya topluluklarla alay edilmesi ayet ve hadislerle hoş görülmediğinden şiir üzerine ortaya konan pek çok teori veya poetikada da bu hususa değinilmiştir (Öztürk 2019: 153-179).

5. Babürnâme’de İsimleri Geçen Şairler:

Babürnâme, elbette, bir şuara tezkiresi değildir. Ne var ki Babür’ün şiire karşı yüksek ilgisi, entelektüel kişiliği ve bir hami, bir hükümdar olarak sanatın da merkezinde bulunması, onu şiirle ve şairlerle ilgili kılmıştır. Babürnâme’de Türkçe ve Farsça şiir yazdığı belirtilen çok sayıda şairden söz edilir.

Babür, şairlerin bir kısmına hükümdarlar ve dönemlere dair ayrıntıları naklederken veya şehir biyografisi tarzında bazı memleketlere dair bilgiler verirken

değir. Örneğin Sultan Hüseyin Baykara'nın vefatının naklinde onun döneminden ve devrindeki önemli kişiliklerden bahsedilir. Çocukları, kadınları, yöneticileri, musikişinasları ve âlimlerinin yanı sıra şairler hakkında da bilgi verilir. Bâbü bu bölümde yirmi bir şairden bahseder. Bu bölümlerde şairler şair tezkirelerindeki benzer şekilde anılır. Varsa eserlerinden, şiirlerinin sanat değerinden bahsedilir. Kimi şairler hakkında çok kısa bilgiler verilirken bazılarının kimi özellikleri kritiğe tabi tutulur. Babür şairliği veya sanatkârlığı herkesçe takdir edilen bazı isimleri çok kısa anar. Bu durum adeta rüşünü ispat etmiş birini tanıtmayı gereksiz görmek, malumu ilam etmenin lüzumsuzluğundan da ileri gelebilir. Örneğin Molla Abdurrahman Câmî'den bahsederken: “Şairler arasında da en ileri geleni ve en büyüğü Mevlânâ Abdurrahmân Câmî'ydî” der. Yine Câmî için “...zâhir ve batın ilimlerinde devrin en ileri gelenlerindendi. Şiirleriye malumdur. Mollanın kendisi tarife muhtaç olmayacak biçimde yüksektir. Bu naçiz sahifelerde yalnızca uğur sayarak, onun adından bahsedilmesi ve sahip olduğu özelliklerin yazılması düşünülüdü.” (Arat 2006: 350), der ve başka da bir açıklama yapmaz. Ancak, Babür yeri geldikçe başta Ali Şîr Nevâî ve Câmî hakkındaki bazı anekdotlara da yer verir.

Babür tezkire yazarlarına benzer şekilde şairlerin; doğum yerlerinden, mahlaslarından kimilerinin soy bağlarından söz eder; ancak bu durum bütün şairler için geçerli değildir. Kimi şairlerin şiir alanında hangi hususta daha iyi olduğundan, kimilerinin yazdıkları kitaplardan, bazılarının ise hangi kitapları okuduğundan bahsedilir. Ancak genel olarak Osmanlı tezkire yazarlarının yaptığı gibi şair hakkında kronolojik bilgi verme, şiirini eleştiriye tabi tutma ve şiirlerinden örnekler vererek yorumlarını ispatlamak gibi bir tutum yoktur. Bu durum hiç kuşkusuz Babürnâme'nin bir tezkire olmamasıyla da ilgilidir. Bununla beraber Bâbü'nün muasırı ve etkilendiği kişilerden ilk Türkçe tezkire yazarı Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'inde de pek çok şair için kısa bilgiler verdiğini ve Babür'ün Nevâî'den de etkilenmiş olabileceğini bir ihtimal olarak belirtmek gerekir (Eraslan 2015: 3-249). Bir padişahın, bir imparatorun kendisinden önce hüküm sürmüş bir selefinin devrindeki bunca şair ve sanatçı hakkında ilgiyle malumat vermesi bile Babürnâme'ye kıymet kazandırmaktadır. Babür'ün şairlerle ilgili bazı değerlendirmeleri şöyledir:

Bennâî: Herat'tandır. Babası üstâd Muhammed baş-mimar (ser-bennâ) olduğu için böyle bir mahlas kullanmıştır. Gazelinde renk ve hal vardır. Bir divan tertip etmiştir. Mesnevileri de vardır. Meyveler hakkında ve mütekârib vezninde bir mesnevisi vardır. Değersizdir ve boşuna uğraşmıştır. Hafif vezninde bir muhtasar mesnevisi vardır. Bir de biraz daha büyük ve o da hafif vezninde yazılmış bir mesnevisi vardır. Sonraları bu mesnevisini tamamlamıştı. (Arat 2006: 352-354).

Yusuf Bedîî: Fergana vilayetindedir. Kasideyi fenâ söylememiş (Arat 2006: 354).

Âhî: Gazeli güzel söylerdi. Daha sonra İbn Hüseyin Mirza'nın yanında bulunacaktı. Bir divan sahibidir (Arat 2006: 354).

Babür'ün eserinde en geniş ve en hürmete layık şekilde andığı şair ise Alî Şîr Nevâî'dir. Molla Câmî ve Hoca Ubeydullah'ı da yeri geldikçe saygıyla ve ta'zîmle ansa da Alî Şîr Nevâî'nin şairliğini her bakımdan üstün bulduğu dikkat çeker. Bunda Nevâî'nin şairliği kadar devlet adamlığının da etkisi olabilir. Zaten şairi tanıtırken onun Hüseyin Baykara'nın beyi değil çocukluktan itibaren arkadaşı olduğunu vurgular.

Bâbü, Alî Şîr Nevâî'yi nezaketi, şiirdeki benzersizliği, nesirdeki ustalığı, musikideki yetkinliği ve bestekârlığı, hâmililiği ve tokgözlülüğü gibi yönleriyle över. *Aruz Risalesi* için ise yerer. Bâbü'nün Alî Şîr Nevâî'ye her bakımdan hayran olduğu ifadelerine yansımıştır: "Ali Şîr Bey emsalsiz bir adamdı. Türk diliyle o kadar çok şiir söylemiştir ki kimse o kadar çok ve güzel söylememiştir." "Fâzıl ve hüner ehilleri için Alî Şîr Bey kadar eğitici ve koruyucu olan başka bir adamın var olduğu hiç duyulmamıştır." (Arat 2006: 342).

Kimi şairleri de hatıratın aktarımında, olayların naklinde yeri geldikçe veya kendi ilgi ve ilişkisi dâhilinde anar.

Bâbü'nâme'de bizzat tanıtılarak, isimleri anılarak veya şiirlerinden örnek verilerek adları geçen şairler şunlardır: Abdullah Mesenvîgûy, Âhî, Ali Şîr Nevâî, Âsâfî, Baysungur Mirzâ (Adil), Bennâî, Dervîş Bey, Ehli, Firdevsî, Hacı Ahmed Bey (Vefâî), Hasan Ali Celayir (Tufeylî), Hasan Yakub Bey, Haydar Mirzâ, Hilâlî, Hoca Abdullah Marvarîd (Beyânî), Hoca Ebûlbereke, Firâkî, Hoca Hâfız, Hoca Hüseyin Bey, Hoca Kelân, Kemâleddîn Hüseyin Gazürgehî, Kîçik Mirzâ, Mahmud Barlas, Mir Ataullah Meşhedî, Mir Hüseyin Muammâî, Mir Ser Berehne, Molla Abdurrahman Câmî, Molla Bennâî, Molla Hicrî, Molla Muhammed Badahşî, Molla Muhammed, Tabîb Muammâî, Muhammed Hüseyin Mirzâ, Muhammed Sâlih, Nizâmî-i Gencevî, Sâdî-i Şîrâzî, Seyid Hasan Oğlakçı, Sultan Hüseyin Baykara (Hüseyinî), Sultan Mahmud Mirzâ, Şah Garîb Mirzâ (Garibî), Şah Hüseyin Kâmî, Şeyhim Bey (Süheyli), Yusuf Bedî'î.

Esere Babür'ün ölümünden sonra yapılan birkaç küçük ek metinde Babür'ün meclisinde yer alan ve şiirle iştiğal eden bazı beylerden söz edilir. Bunlar: Mevlânâ Şahâb, Molla Bekâî, Muammâî, Sultan Muhammed Köse, Surh Vidâ'î, Şeyh Ebûlvâhid Fâriğî ve Şeyh Zen Sadr'dır.

Sonuç

Babürnâme sadece bir hatırat, bir vekayi kitabı değildir. Bugün başta tarih olmak üzere sosyal bilimlerin pek çok sahasına dair kıymetli bilgi ve değerlendirmeler içeren bir eserdir. Bir imparatorluğun son varislerinden biri, aynı zamanda tarihte üç yüz yıl yaşamış bir devletin kurucusu olan bir devlet adamı tarafından yazılmasının yanı sıra bir şairin kaleminden çıkması eserin kıymetini daha da artırmaktadır.

Babürnâme, bir devlet adamının kendisini kendi kalemiyle ifade etmesi kadar, onun yetişmesine etki eden amilleri de ortaya koymaktadır. Yönetim serüveninde bir sultanın hatalarından sevaplarına, mirzalığın imparatorluğuna kadar tarihte ne surette yer aldığı da tasviridir. Eser, Babür'ün şiirle hayat, şiirle mekân ve şiirle şiir arasında kurduğu ilişkinin en somut yansımalarından biridir. Pek çok edebi türe dair anlatım örnekleri taşıyan Babürnâme'nin en önemli yönlerinden biri de aynı zamanda bir edebî eleştiri eseri olmasıdır.

Babür fevkaledde bir aruz incelemecisi ve eleştirmeni olarak okuyup yararlandığı pek çok eseri derin bir vukufiyetle vezin bakımından inceler. Kusurları örneklerle izah ve ifade eder. Şiirin teknik hususiyetlerine dair bilgi ve birikimini ustalıkla ortaya koyar.

Babürnâme'nin en ilgi çekici yönlerinden biri de hiciv ve mizah tarihi ve anlayışıyla ilgili olarak ortaya konan görüş ve örneklerdir. Babür, hicvin dinî boyutunu kendi hayatındaki günahlarla ilişkilendirerek bir sonuç çıkarır. Şiirin hayır ve şer için fonksiyonlarını hayat tecrübesi üzerinden düşünür. Hastalıkla hiciv ve şifayla şiir

üzerinden ilişki kurar. Tövbe edilmesi gereken içki içmek gibi günahlara hiciv ve mizahı da ekler.

Babürnâme, özetle, bir devrin şairleri, şiir anlayışı ve şiir tekniği gibi hususlara dair önemli bilgiler aktaran kıymetli bir kaynaktır. Bir devlet adamının şiirle kendi hayatı paralelindeki ilgisi, edebi metne yaklaşımı, şiirle inanç arasında kurduğu ilişki gibi yönleriyle de hayli dikkat çekicidir. Bir şairin şiir serüveninde, şairlik yolunda hangi saiklerle yol aldığı, şiirin gelişim çizgisinin ne şekilde oluştuğu, hangi duyguların onu yazmaya ne şekilde sevk ettiği, edebi metnin üretim ve yayılım kaynağı olarak işlevinin ne olduğu, klasik çağlarda edebi türlere ve anlatım tarzına nasıl yaklaşıldığı ne tür eserlerden yararlandığı gibi soruların cevaplarını içermektedir. Babürnâme, bir haminin kendi etrafında nasıl bir sanat halkası oluşturduğunun, edebi muhitlerin nasıl teşekkül ettiğinin sorularına dair cevapların da birinci kişi ağzından yazılan ve tamamen gerçek hayattan vücut bulan bir kurguyla bulunabildiği bir eserdir.

Kaynaklar

- Akün, Ö. F. (1991). *Bâbür. Sanatkâr ve Fikir Adamı Yönü. İslam Ansiklopedisi.* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.IV. s. 396-400.
- Akyol, E. (2014). *Bâburnâme: Bir Birey Olarak Bâbur ve Yeni Bir Nasihatnâme Türü,* Bilkent Üniversitesi yüksek lisans tezi, Ankara.
- Alparslan, A. (1973). *Babur'un İcad Ettiği "Baburî Yazısı" ve Onunla Yazılmış Olan Kur'an.* Türkiyat Mecmuası, (1973), C.18, 161-168.
- Arat, R. R. (1946). *Gazi Zahirüddin Muhammed Babur Vekâyî. Babur'un Hâtıratı.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arat, R. R. (2005). *Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, Baburnâme.* İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Arat, R. R. (1970). *Baburnâme-Babur'un Hatıratı.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bayur, H. (1944). *Gülbeden Hümayunnâme* (çev: Abdurrahman Yelgar ve Eymen Manyas). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Eraslan, K. (2015). *Alî Şîr Nevâyî Mecâlisü'n-Nefâyis (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar).* Ankara: TDK Yayınları.
- Grenard, F. (1971). *Babur.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Konukçu, E. (1991). *"Bâbür", İslâm Ansiklopedisi: İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. IV, s. 395-396.*
- Öztürk, M. (2019). *Klasik Türk Şiirinde Hiciv Hicvi, içinde Alay Kitabı* (ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Roux, J. P. (2018). *Babur Büyük Moğolların Tarihi.* İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şen, M. (1993). *Bâburnâme Giriş-Metin (Kabil ve Hindistan Bölümleri), Açıklamalı Dizin.* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, doktora tezi. İstanbul.
- Mirza Haydar Duğlat (2006). *Tarih-i Reşîdî* (çevirmen: Osman Karatay). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Teshaboyeva Ziyodakhon Qodirovna (2020). "Scientific and Theoretical Study of "Baburname" and its' Translations into the World Languages." *Journal of Critical Reviews*, Vol 7, Issue 3, 2020. Uzbekistan.
- Thackston, W.M (1993). *Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza Bâburnâmâ.* Harvard University.
- Uslu, R. (1998). Herat. *İslam Ansiklopedisi*, c. 17. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Üzğör, T. (1990). *Türkçe Dîvân Dîbâceleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yücel, B. (1995). *Bâbü'r Dîvânı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

